

QUAN ĐIỂM TƯ TƯỞNG MỸ HỌC ÂM NHẠC PHƯƠNG TÂY PHONG CÁCH BAROCO VÀ ROCOCO

(tiếp theo)

I PHẠM TRỌNG TOÀN

Email: trongtoanvht@gmail.com

Trường Đại học Sư phạm Nghệ thuật Trung ương

AESTHETICS PERSPECTIVES OF WESTERN MUSIC BAROCO AND ROCOCO STYLES

TÓM TẮT

ABSTRACT

Ở phương Tây từ thời cổ đại đến cận đại, đương đại quan điểm tư tưởng mỹ học trong nghệ thuật nói chung, âm nhạc nói riêng thường gắn liền với quan điểm tư tưởng triết học và mỹ học. Tìm hiểu, nghiên cứu quan điểm tư tưởng mỹ học âm nhạc của một vùng lãnh thổ, một quốc gia hay một dân tộc qua các thời kỳ lịch sử không chỉ là biên niên sử, mà còn là nghiên cứu về một hệ thống mang tính biện chứng về sự phát triển, biến đổi của nghệ thuật âm nhạc.

Từ khóa: Quan điểm, tư tưởng, phong cách, mỹ học, âm nhạc, tư tưởng mỹ học âm nhạc

In the West, from ancient times to modern and contemporary times, aesthetic ideological perspectives in art in general and music in particular are often associated with philosophical and aesthetic ideological perspectives. Learning and researching the musical aesthetic ideological viewpoint of a territory, a country or a people through historical periods is not only a chronicle, but also a study of a systematic system. dialectic about the development and change of musical art.

Keywords: Viewpoint, ideology, style, aesthetics, music, musical aesthetic ideology

2. Quan điểm tư tưởng mỹ học âm nhạc phương tây phong cách rococo

2.1. Vài nét về nghệ thuật rococo

Mỗi giai đoạn lịch sử đều có những thay đổi về tư tưởng của con người, tùy theo sự phản kháng của các giai tầng trong một xã hội, khi nhận thức được mối quan hệ của chính nó (các giai tầng xã hội). Đây là một quy luật của đời sống tư tưởng con người. Sự phản kháng diễn ra thường từ âm thầm, nhẹ nhàng rồi dần dần trở thành một trào lưu mạnh mẽ, quyết liệt. Có những phản kháng chỉ là tiếp biến, nhưng có phản kháng là biến đổi, là một cuộc cách mạng. Trong đời sống chính trị, cũng như trong đời sống văn hóa nghệ thuật đều có những biến đổi, cách mạng.

Thế kỷ XVIII diễn ra sự giao thoa của những tư tưởng triết học, mỹ học khác nhau. Nghệ thuật thời kỳ đầu TK XVIII tuy vẫn ảnh hưởng một số quan điểm tư tưởng của những nhà triết học, mỹ học tiêu biểu ở TK XVII, song lại ảnh hưởng của một số nhà tư tưởng mới, đó là những người khai mở thời kỳ khai minh - thời kỳ khai sáng (tiếng Anh: age of enlightenment; tiếng Pháp: siècle des lumières) như: Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Diderot...

Sự xuất hiện của nghệ thuật rococo vào khoảng đầu TK XVIII thời vua Lui XV (Louis, 1715-1774) người kế vị Lui XIV trị vì nước Pháp. Thay vì tiếp tục

phát triển kinh tế, văn hóa xã hội và đặc biệt về quốc phòng, Nhà vua và giới quý tộc chỉ chú ý đến vui chơi, hưởng thụ những lạc thú. Trong khi nhân dân chìm đắm trong nghèo khó thì tại cung điện nhà vua và giới quý tộc cuộc sống vô cùng xa hoa, đài các. Một phong cách nghệ thuật từ cung đình lan tỏa ra các lâu đài của giới quý tộc Pháp mà sau này được gọi là rococo ra đời. Rococo gốc từ tiếng Pháp rocaille với nghĩa là những vân trên đá và vỏ sò. Phong cách rococo biến đổi từ baroco nhưng lại đối lập lại với baroco. Nghệ thuật baroco hoành tráng, mạnh mẽ thì nghệ thuật rococo nhẹ nhàng, bay bướm, tỷ mẩn. Khởi đầu của phong cách nghệ thuật rococo liên quan đến một người tình của vua Louis XV tên là Jeanne Antoinette (1721-1764). Vua Louis XV đã mua cung điện Elysse tặng cho Jeanne Antoinette và phong tên gọi và chức danh cho bà là Hầu tước Pompadour (Madame de Pompadur). Là một phụ nữ quý phái có học thức, với phong cách thanh lịch, với thẩm mỹ thời trang tinh tế Pompadour là người phụ nữ quyền rũ nhất thời đại. Pompadour là người bảo trợ cho các nhà triết học, các văn nghệ sĩ Pháp. Trong cung điện Elysse, nghệ thuật kiến trúc thay đổi với những khung cửa sổ được uốn lượn hơi cong cong thành hình mái vòm, các phòng được thiết kế thành một tổng thể nghệ thuật, những bức tường được vẽ thành những bức tranh phong cảnh thanh tao, lộng lẫy, các vật dụng như thảm thêu, khung gương... được sản

xuất tinh xảo, cầu kỳ. Hầu tước Pompadour có gu thời trang rất tinh tế, bà là một trong những người làm nên tên tuổi của Paris trở thành kinh đô thời trang châu Âu. Các nhà kiến trúc và văn nghệ sĩ sống cùng thời đã có những ảnh hưởng của bà trong các sáng tạo kiến trúc và nghệ thuật. Pompadour lại bị ảnh hưởng của tư tưởng trở về với thiên nhiên đang được đề cao của nhà tư tưởng, văn sĩ, nhạc sĩ cùng thời là Rousseau (Jean Jacques Rousseau, 1712-1778).

Phong cách nghệ thuật rococo từ Pháp được áp dụng rộng rãi trong các lĩnh vực nghệ thuật kiến trúc, hội họa, điêu khắc... không chỉ ở Pháp mà còn lan sang một số nước như Đức, Áo, Anh... Các tác phẩm tượng theo phong cách rococo tiêu biểu hầu hết là những tác phẩm cỡ nhỏ. Hội họa rococo được ưa chuộng thường có tính kêu gọi, nhằm thỏa mãn thẩm mỹ của giới quý tộc là xem, nhìn, ngắm da thịt mà vẫn được coi là thưởng thức nghệ thuật. Các bức tranh của nghệ thuật rococo thường mượn chủ đề thần thoại Hy Lạp, để các họa sĩ mô tả vẻ đẹp đầy dục vọng của các thân hình thiếu nữ khỏa thân, trong các tư thế kêu gọi nhất.

2.2. Về quan điểm tư tưởng mỹ học âm nhạc của một số nhạc sĩ tiêu biểu phong cách rococo

Phong cách âm nhạc rococo ở Pháp với đại diện tiêu biểu là nhạc sĩ Couperin và nhạc sĩ Rameau. Couperin (François Couperin, 1668-1733) là nhạc sĩ cung đình Pháp. Ông không chỉ là nhạc sĩ sáng tác tài ba, mà còn là một nhạc công đàn clavie tuyệt diệu. Couperin sáng tác 240 bản nhạc theo bố cục kiểu rondo (rongdo) và gọi tên những bản nhạc này là sonade (gần cùng nghĩa với sonata tiếng Ý). Trong các bản nhạc này, ông phân loại theo dạng chủ đề như: về phong cảnh thiên nhiên, về con người và tính cách của một số thành phần xã hội... Phong cách âm nhạc của Couperin nhấn mạnh vào cấu trúc cùng chủ điệu gồm, giai điệu với phần đệm hòa thanh. Giai điệu được tô điểm bằng những nét trang trí như những âm láy ngắn. Thay vì một dòng nhạc liên tục như trong một bản fuga thời baroco, tác phẩm của ông là sự kết hợp các đoạn khúc tách biệt như trong âm nhạc vũ khúc. Đặc trưng của các tác phẩm này là sự ngắn gọn và mang tính chương trình, khắc họa những hình ảnh phi âm nhạc như bầy chim bay hay tiếng cối xay gió... Âm nhạc của ông khá tinh tế, uyển chuyển, trữ tình nhưng khuôn sáo.

Nhạc sĩ Rameau (Jean-Philippe Rameau, 1683–1764) được người đương thời ca ngợi là nghệ sĩ đàn organ giỏi nhất nước Pháp. Ông không những là nghệ sĩ tài ba mà còn là nhạc sĩ, nhà lý luận âm nhạc. Tác phẩm của ông gồm nhiều thể loại nhạc hát như cantata, motel, opera, opera ballet...; nhiều thể loại nhạc đàn như concerto cho clavecin và dàn hòa tấu thính phòng, tuyển tập cho đàn clavecin... Là nhà

lý luận âm nhạc vĩ đại, Rameau nổi tiếng với công trình về hòa thanh. Trên cơ sở học thuyết về Sự minh bạch và khúc chiết của tri thức, của nhà triết học Descartes, đồng thời dựa theo ý kiến của Descartes phát biểu về những nguyên tắc thẩm mỹ trong âm nhạc, Rameau xây dựng lý thuyết về hòa thanh. “Khi đứng ở cương vị là một nhà thẩm mỹ, ông bảo vệ quan điểm tiên bộ đương thời đòi hỏi nghệ thuật là phải “bất chước” thiên nhiên, đòi hỏi người nhạc sĩ phải luôn lấy trí thức, trí tuệ để kiểm tra và suy diễn kinh nghiệm thực tiễn. Khi sáng tạo ra lý thuyết hòa âm, ông đã xuất phát từ nhận thức duy vật về âm thanh và cảm giác trực tiếp của con người đối với nó” [3, 106]. Trong những sách lý thuyết âm nhạc, cuốn Hệ thống lý thuyết âm nhạc mới (1762) và cuốn Luận văn về những phương thức đệm đàn khác nhau (1732) của Rameau, từ khi xuất bản đến nay vẫn nguyên giá trị. Hiện nay về cơ bản, cả nhân loại vẫn đang sử dụng và phát triển, biến đổi lý thuyết hòa thanh công năng mà ông là người đặt nền móng xây dựng. Tư tưởng mỹ học âm nhạc của Rameau phản ánh những nét chung nhất của phong cách âm nhạc rococo.

Thay lời kết

Mỹ học phương Tây có từ thời cổ đại, trung đại song chỉ là bộ phận của triết học. Thế kỷ XVIII mỹ học trở thành một khoa học độc lập. Cùng với quan điểm tư tưởng mỹ học, quan điểm tư tưởng mỹ học âm nhạc có từ thời cổ đại. Trải qua các thời kỳ lịch sử, quan điểm tư tưởng mỹ học âm nhạc luôn phát triển, biến đổi. Lịch sử mỹ học nghệ thuật nói chung, lịch sử mỹ học âm nhạc nói riêng luôn gắn liền với lịch sử mỹ học. Mỗi thời kỳ lịch sử nghệ thuật, mỗi phong cách nghệ thuật đều có những quan điểm tư tưởng chung và riêng.

Quan điểm tư tưởng bao trùm của nghệ thuật âm nhạc phong cách baroco là phá vỡ sự tĩnh lặng, mực thước của nghệ thuật âm nhạc thời phục hưng, thay vào đó là sự vận động biến đổi liên tục của màu sắc, hình khối, âm thanh... với tính chất rục rờ, mỹ lệ, hoành tráng.

Quan điểm tư tưởng mỹ học âm nhạc phong cách rococo thiên về miêu tả những hình ảnh đẹp kiều diễm, trữ tình, nhẹ nhàng, thơ mộng thường dùng lối xếp âm hình mỏng, sử dụng nhiều những âm hoa mỹ, thêu thùa. Các hình thức âm nhạc trong múa rondo cũng như nhiều hình thức âm nhạc múa được khai thác, sử dụng rất phong phú. Các tác phẩm âm nhạc thường ngắn, gọn mang tính khắc họa những hình ảnh, đặc biệt là việc sử dụng âm thanh phi âm nhạc như tiếng chim bay, tiếng cối xay gió...

Giai cấp tư sản phương Tây từ TK XVII đến giữa TK XVIII đang trên đà phát triển, mọi mặt của đời sống

ARTS

chính trị, xã hội, văn hóa, nghệ thuật cũng phát triển, biến đổi phù hợp với thời đại. Quan điểm tư tưởng mỹ học âm nhạc phong cách baroco và rococo là bước phát triển, biến đổi phù hợp thời đại, có ý nghĩa tiến bộ quan trọng cho các thời kỳ sau, đóng góp vào kho tàng trí tuệ nghệ thuật âm nhạc nhân loại những giá trị rất lớn lao.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. **A.A. Radugin chủ biên (2002)**, *Từ điển bách khoa văn hóa học*, Viện nghiên cứu Văn hóa Nghệ thuật xuất bản.
2. **Glep Anphilôv (1978)**, *Vật lý và âm nhạc*, Nguyễn Dương và Kiều Vi dịch, Nxb Khoa học và kỹ thuật.
3. **Hội đồng Quốc gia chỉ đạo biên soạn Từ điển Bách khoa Việt Nam (2003)**, *Từ điển Bách khoa Việt Nam (tập 2 và tập 3)*, Nxb Từ điển Bách khoa, Hà Nội.
4. **Hồ Mộ La (2005)**, *Lịch sử nghệ thuật thanh nhạc phương Tây*, Nxb Từ điển Bách khoa.
5. **Phạm Trọng Toàn (2021)**, *Vài nét về sự hình thành opera Ý cùng lối hát bel canto của Giulio Caccini*, *Tạp chí Giáo dục âm nhạc số 5*, Học viện Âm nhạc Quốc gia Việt Nam.
6. **J. Peter Burkholder - Donald J. Grout - Claude V. Pallicea (2005)**, *A history of wester music*, W.W. Norton & Company New York, London,